

Liperi, Siikakoski

TARKASTUSKERTOMUS

Museovirasto

Kulttuuriympäristön suojelu

Itä- ja Pohjois-Suomen kulttuuriympäristöpalvelut

Päivi Kankkunen ja Sallamaria Tikkanen

30.9.2013

Sisällys

1.	Johdanto	3
2.	Liperin Taipaleenjoen Siikakoski.....	4
3.	Siikakosken alue	5
4.	Siikakosken teollisuusmiljöön elementtien historiaa	6
4.1.	Myllyt ja kalastamo.....	6
4.2.	Vesisaha ja kutomo.....	6
4.3.	Tie ja sillat	6
4.4.	Uiton rakenteet: suisteet.....	7
5.	Tarkastushavainnot	7
5.1.	Kiinteät muinaisjäännökset	7
5.1.1.	Siikakosken vanha kivisilta ja siltojen jäännökset (muinaisjäännösrekisteritunnus 1000021223).....	7
5.1.2.	Myllykanavat	10
5.1.3.	Tehdaskanava	12
5.1.4.	Uiton rakenteet: suisteet.....	13
5.1.5.	Mahdolliset vedenalaiset muinaisjäännökset	17
5.2.	Muut kulttuuriperintökohteet.....	18
5.2.1.	Teollisuusrakennusten jäännökset	18
5.2.2.	Pohjoisrannan kuopat.....	21
5.2.3.	Komperon kotiseutumuseo	22
6.	Yhteenveto ja jatkoselvitysten tarve	22

LÄHTEET

LIITEKARTTA 1: Alustavat muinaisjäännös- ja muut kulttuuriperintökohdealueet sekä arkeologisen vedenalaisinventoinnin tarkastusalueet

1. Johdanto

Museovirasto on lausunnossaan Itä-Suomen aluehallintovirastolle (341/304/2012) edellyttänyt Liperin Siikakosken alueen kulttuurihistoriallista inventointia, jotta mahdolliset muinaisjäännökset ja muut kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet voitaisiin ottaa kalataloudellisissa täydennyskunnostussuunnitelmissa huomioon. Itä-Suomen aluehallintovirasto myönsi esitetyle suunnitelmalle toteuttamisluvan (nro 10/2013/2) ilman kulttuurihistoriallisen inventoinnin suorittamista.

Museovirastolla ei ollut tietoa Siikakosken alueen nykytilasta eikä niin muodoin tietoa siellä olevien muinaisjäännösten ja kulttuurihistoriallisten kohteiden luonteesta, laajuudesta, säilyneisyydestä ja merkittävydestä. Tietoa ei myöskään ollut 1990-luvulla toteutetuista kalataloudellisista kunnostustoimenpiteistä.

Museoviraston intendentit Päivi Kankkunen (arkeologinen kulttuuriperintö) ja Sallamaria Tikkanen (vedenalainen kulttuuriperintö) tekivät Liperin Siikakoskelle maastotarkastuksen 21. - 23.5.2013. Tarkastuksen avulla pyrittiin selvittämään onko alueella säilynyt muinaismuistolain nojalla rauhoitettuja muinaisjäännöksiä ja muita kulttuuriperintökohteita. Toukokuussa tehty tarkastus ei ole Museoviraston edellyttämä kulttuurihistoriallinen inventointi, vaan sen avulla pyrittiin saamaan sekä yleiskuva alueesta että arvioimaan maakunnallisesti arvokkaan kulttuuriympäristön erilaisia elementtejä ja niiden säilyneisyyttä. Tarkastukseen liittyen ei ollut mahdollista tehdä Siikakosken alueen kulttuurihistoriallisia taustaselvityksiä.

Maastotarkastuksen havaintojen pohjalta kirjoitettiin tämä tarkastuskertomus, jossa esitetään ainoastaan alustavia tulkintoja havaituista muinaisjäännöksistä ja muista kulttuuriperintökohteista. Myös tarkastuskertomuksen karttaliitteessä on esitetty ainoastaan alustavia rajausehdotuksia. Tarkastuskertomuksen lopussa esitetään Museoviraston näkemys jatkoselvitysten tarpeesta.

Ensimmäiseen tarkastuspäivään oli kirjeitse kutsuttu Siikakosken ranta-alueiden maanomistajia, kalastusosakaskuntien edustajat, kyläyhdistyksen edustajia, Pohjois-Karjalan museon ja ELY-keskuksen edustajat sekä kalataloudellisen täydennyskunnostussuunnitelman tekijä. Kutsuttujen kanssa tutustuttiin Siikakoskeen ja sen ympäristöön, kuultiin alueen entisestä käytöstä ja kehityksestä sekä tutustuttiin alueen historiasta kertovaan näyttelyyn Siikakosken rannalla olevassa Komperon kotiseutumuseossa.

Helsingissä, 30.9.2013

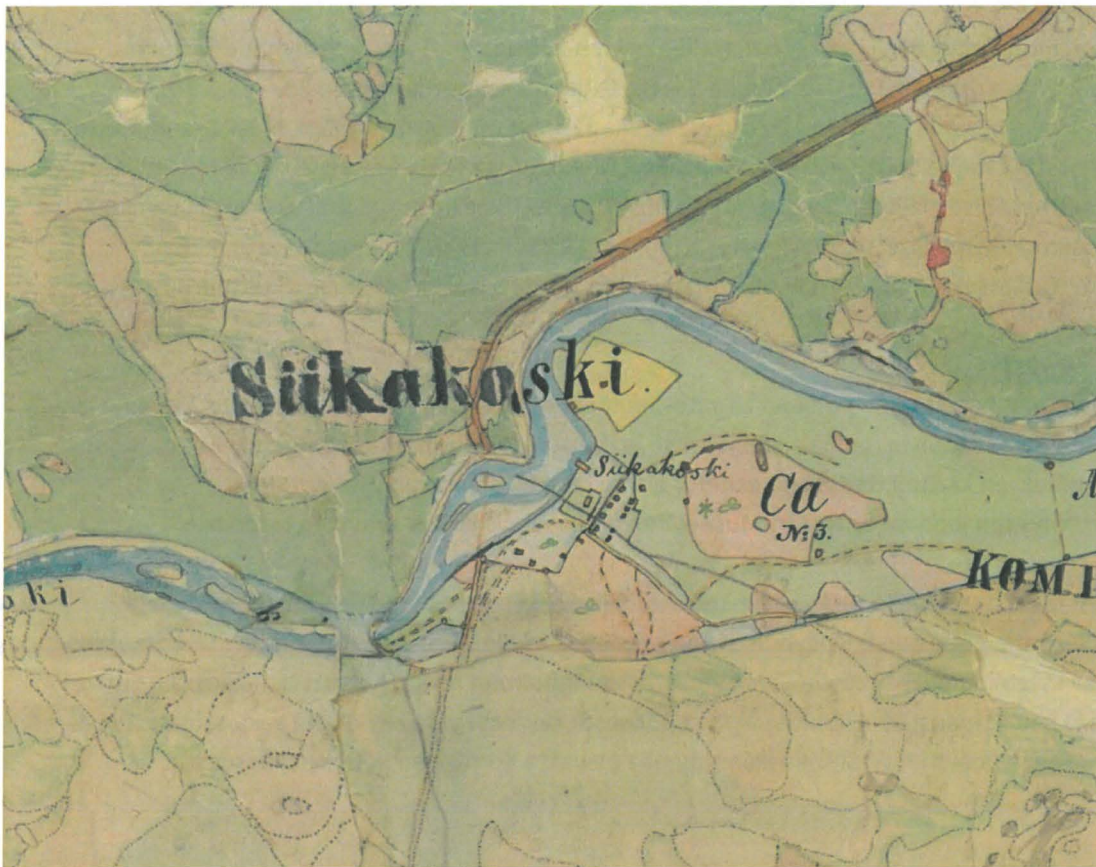
Sallamaria Tikkanen

Päivi Kankkunen

2. Liperin Taipaleenjoen Siikakoski

Liperin Taipaleenjoen Siikakoski on merkittävä varhaisen teollisuuden ympäristö alkaen 1700-luvun vesimyllyistä 1800- ja 1900-lukujen laajamittaiseen saha- ja tekstiiliteollisuuteen. Siikakosken teollisuusmiljöön on Pohjois-Karjalan kolmannen vaiheen maakuntakaavassa osoitettu maakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi. Suunnitelmääräyksen mukaan alueen suunnittelussa on otettava huomioon kulttuurihistoriallisen rakennetun ympäristön kokonaisuus, ominaispiirteet ja identiteetti sekä vaalittava kulttuuriarvojen säilymistä. Siikakosken vanha silta on kiinteä muinaisjäännös (Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä numerolla 1000021223).

Kartta 1: Ote 1800-luvun pitäjänkartasta. Kartassa keskellä Siikakosken alue koskineen, rakennuksineen ja peltoineen. Kartta: Kansallisarkisto.

3. Siikakosken alue

Siikakoski sijaitsee Liperin kunnan Taipaleenjoessa (myös nimi Komperonjoki) Komperon kylässä joen keskivaiheen tienoilla. Taipaleenjoki laskee Viinijärveltä etelärannalta Oriveden Hepolahteen. Siikakosken alueella joki virtaa mutkassa etelästä pohjoiseen. Siikakosken alueella Taipaleenjoki haarautuu laajemmaksi vesistöalueeksi, jossa on nykyään kolme uomaa, joista kaksi on kaivettua kanavaa. Pohjoisin uomista on joen vanha pääuoma, jota ovat muokanneet mm. sillat, kosken perkaus ja tukinuitto. Kanavat sijaitsevat pääuomasta etelään. Ns. ruismyllyn alittava kanava on rakennettu todennäköisesti 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ja sitä on parannettu Höytiäisen laskun jälkeen 1859. Toinen kanavan, ns. tehdaskanava, kaivettiin 1830-luvulla alueen sahaa varten.

Nykyään kaikkien kolmen lasku-uoman kohdalla kulkee tie nro 15666. Nykyään alueen rannat ovat voimakkaasti pusikoituneita. Rannoilla on jonkin verran asutusta ja kesämökkejä. Pääosin rantojen ulkopuolella on avointa peltoaluetta.

Kartta: Siikakosken alue ja siellä sijaitseva muinaisjäännekseksi merkitty vanha kivisilta (punainen piste).
Museovirasto, Minna Ryyppö.

4. Siikakosken teollisuusmiljöön elementtien historiaa

4.1. Myllyt ja kalastamo

Siikakosken hyödyntämisestä myllytoimintaan on ensimmäinen maininta jo 1500-luvulta. Liperin suurpitäjän alueella oli 1700-luvulla kolme tullimyllyä, joista yksi oli Komperon Siikakoskessa. Koskessa oli myös kotitarvemylly. Siikakoskea perattiin 1760-luvulla. Myllyistä käytiin monenlaista kiistaa. Kiistoihin liittyvistä asiakirjoista selviää mm. että kyläläiset olivat vuonna 1803 aloittanut myllyään varten kaivaneet kosken eteläiselle puolelle uuden väylän. Siikakoskella on edelleen kunnostettuna ja toimintakuntoisena vanha ruismylly, joka on aloittanut toimintansa 1770-luvun puolivälissä.

Siikakoskella toimi lohien ja siian kruununkalastamo Komperon hovin alaisuudessa. Kalastamo on toiminut ainakin vielä 1772. Kalastamon sijaintia ei ole pystytty paikallistamaan.

4.2. Vesisaha ja kutomo

Kauppahuone Hackman & Co hankki Siikakosken sahan sahausoikeudet kuopiolaiselta kauppiaalta Machar Gurtsjeffilta ja vuonna 1838 se anoi lupaa siirtää sahan paikka Sukkulankoskesta Siikakoskeen. Saha aloitti toimintansa 1841. Siikakosken sahan ja siihen liittyvät asuin- kauppa-, varasto- ja muut rakennukset rakensi pietarsaarelainen Anders Cederberg kirvesmiehineen. Sahan yhteydessä oli myös viljelyksiä.

Höytiäisen laskun yhteydessä 1859 saha menetti puolet vesivoimastaan, mutta jatkoi toimintaansa 1900-luvulle. Sahan lisäksi alueelle perustettiin 1890-luvulla kehruu-, kutomo- ja värjäämölaitos. Kutomo valmisti sarkaa ja verkkaa; mm. sarkavaatteita ja loimia Venäjän armeijalle. Siikakoskesta kehittyi maakunnallisesti merkittävä teollisuustuotantopaikka, jossa asui ja työskenteli noin 200 henkeä.

Sarka ja verkatehdas toimivat tuottavasti aina Venäjän vallankumoukseen asti, jonka jälkeen tuotteita tehtiin kotimaan markkinoille vuoteen 1935 asti. Sitten laitteisto poistettiin ja samoihin tiloihin perustettiin vehnämylly. Siikakosken vehnämylly, saha ja höyläämö paloivat 17. marraskuuta 1965.

4.3. Tie ja sillat

Autonomian ajan tie hankkeista suurin oli Taipaleen ja Varkauden ruukin välinen tieyhteys. Tämän tieyhteyden suunnittelu oli alkanut jo 1790-luvulla. Tiehankkeelle saatiin senaatin rakennuslupa vuonna 1831. Siikakosken kahden haaran ylittävät kivisillat valmistuivat vuoteen 1834 mennessä tämän tiehankkeen ensimmäisenä osana. Nälkävuosina 1868 - 1869 aloitettiin hätäaputoiminta Siikakosken kivisillan korjaus, jonka valmistumisen muistopaasi on yhä sillalla. Toinen kivisilta on todennäköisesti rakennettu myllykanavan yli. Suomen autonomian aikaan siltaa saatettiin sanoa kivisillaksi, vaikka vain tukirakenteet olivat kiveä ja kansirakenne puuta.

4.4. Uiton rakenteet: suisteet

Tukit uitettiin Siikakosken pohjoisinta eli pääuomaa pitkin Siikakosken sahalle. Uitettavien puiden ohjailun helpottamiseksi tai veden virtausten ohjaamiseksi saatettiin jokeen rakentaa erilaisia ohjeseiniä ja suisteita, joko puusta tai kivistä. Rakenteet muuttivat väylän muotoa haluttuun suuntaan. Suisteita tehtiin myös rantojen suojelemiseksi. Suisteita käytettiin puiden ohjaamiseen uittoväylän mutkissa, kivikoiden ja matalikkojen edessä sekä kapean väylän yläpuolelle ohjaamaan puut väylään. Suisteita voittoa käyttää myös kokoamaan virtausta väylän syvimpään kohtaan. Kovan paineen alaiset ja puiden aiheuttamille sysäyksille alttiit suisteet rakennettiin yleensä kivistä. Ilman laastimuurausta tehdyissä kivisuisteissa päällekkäin ladotut kivet sidottiin toisiinsa rautahaoilla. Kivirakenteiset suisteet ovat pitkäikäisiä, lähes ikuisia. Ns. risunkisuiste saatettiin rakentaa latomalla vuorotellen kiviä ja risukimppuja päällekkäin. Kivirakenteiset suisteet ovat tyyppillisiä jokiuiton rakenteita.

5. Tarkastushavainnot

5.1. Kiinteät muinaisjäännökset

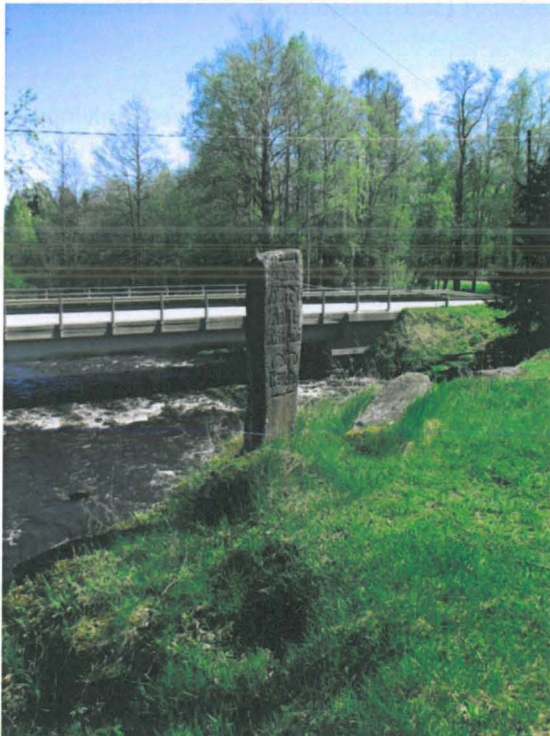
5.1.1. Siikakosken vanha kivisilta ja siltojen jäännökset (muinaisjäännösrekisteritunnus 1000021223)

Nykyään Siikakosken kahdesta kivisillasta on jäljellä pohjoisin. Tämä silta on ollut alun perin neljäholvinen ja siinä on ollut muuratut kaiteet. Sillasta on jäljellä kaksi kaartaa. Sillan jäännös on 25,60m pitkä ja 7,20 m leveä. Osa rauenneista kivistä on näkyvillä sillan vierellä molemmin puolin. Sillan päällyksessä kasvaa heinää. Sen päällä on kaksi ohutta kivi paatta, joista toinen (pystyssä oleva) on pystytetty sillan korjaustöiden muistoksi 1870.

Sillan pielessä, sen itäpuolella on kylän yhteinen pieni 1950-luvulla rakennettu pesularakennus. Komperon kyläyhdistys on kunnostanut rakennuksen talkoilla.

Kuva 1. Siikajoen kivisilta. Kuvattu uudelta sillalta koillisesta. Museovirasto MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 2. Vanhan kivisillan pohjoispäässä oleva muistopaasi vuodelta 1870. MV/Päivi Kankkunen.

Sillan eteläpuoli on mahdollisesti uittosuisteitten rakentamisen yhteydessä purettu pois vuonna 1912. Sillan jäännöksiä on osittain joen pohjalle. Siltaan kuuluvia rakenteita on havaittavissa uoman etelärannalla säilynyttä sillan osaa vastapäätä. Nämä rakenteenjäännökset kuluvat muinaisjäännökseen.

Kuva 3. Sillan eteläpuolisia rakenteita pääuoman pohjoisrannalla. Kuvattu vanhalta kivisillalta. MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 4. Kivisillan perustuksia myllykanavan molemmin puolin, nykyisen tien vieressä. Kuvattu pohjoiskoillisesta. MV/Päivi Kankkunen.

Toisesta sillasta on havaittavissa vain kiviset tukimuurit myllykanavan molemmin puolin, aivan nykyisen tien vieressä, sen länsipuolella. Tehdaskanavan ylittänyt vanha silta on tuhoutunut nykyisen sillan rakentamisen yhteydessä.

Siikakosken alueen sillat (pääuoman silta, myllykanavan silta ja tehdaskanavan silta) ovat muodostaneet osan Itä-Suomen autonomian ajan suurimmasta tiehankkeesta, Taipaleen ja Varkauden ruukin välisestä valtatiestä. Siltojen jäännökset ja sijaintipaikat ovat edelleen selkeästi havaittavissa ja yhdessä ne mahdollistavat vanhan tielinjauksen paikan hahmottamisen. Siltajäännökset ja vanha hahmotettavissa oleva valtatie pohja ovat oleellinen elementti Siikakosken kulttuuriympäristökokonaisuudessa kertoen alueen liikennehistoriasta. Siikakosken pääuoman kivilta sekä myllykanavan sillan kiviperustukset sekä niiden jäännökset ovat muinaismuistolain tarkoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

5.1.2. Myllykanavat

Nykyisen maantien länsipuolella on kaksi kaivettua kanavaa, jotka rajaavat ns. herrain saarta. Tässä saarella oli sahan herroilla sauna ja uimapaikka. Kanavista vanhempi on todennäköisesti nykyiseltä maantieltä suoraan länteen pääuomaan suuntautuva uoma, jossa reunojen kiveys on selkeästi säilynyt. Kanava on todennäköisesti rakennettu 1700-luvulla. Kanava on ulottunut vanhalle ruismyllylle, joka nykyisin on entistettynä toimintakunnossa. Kanavassa ei enää virtaa vettä. Ruismyllyn pohjoissivulla on havaittavissa vanhoja rakenteita.

Kuva 5. Vanhempi myllykanava, taustalla pääuoma. Kuvattu idästä. MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 6. Vanhempi myllykanava, taustalla ruismylly. Kuvattu pohjoisesta. MV/Päivi Kankkunen.

Myllykanavista nuorempi on kaivettu todennäköisesti 1800-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Höytiäisen vuonna 1859 tapahtuneen laskun jälkeen kanavaa parannettiin. Tämä kanava johtaa edelleen vettä ruismyllylle.

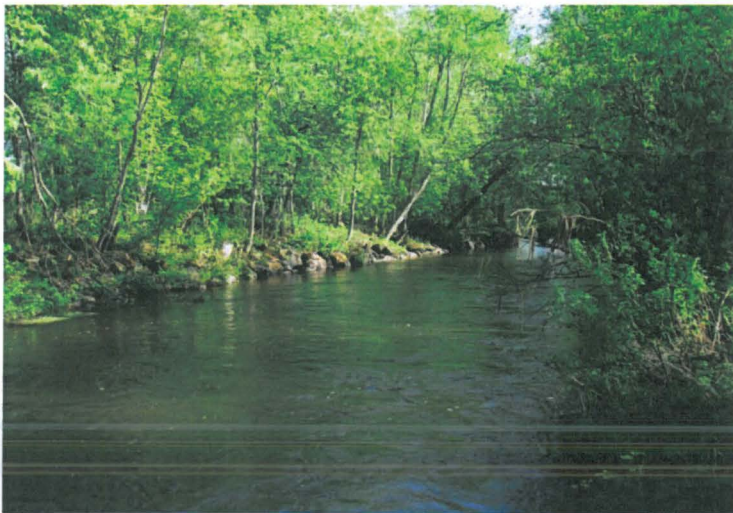
Kuva 7. Ruismyllylle johtava uudempi myllykanava sekä nykyinen maantiesilta, jonka vieressä on molemmin puolin vanhan kivisillan perustusten jäännöksiä. Kuvattu lännestä. MV/Päivi Kankkunen

Myllykanavat erottuvat edelleen selkeinä vanhoina kivirakenteina ja ne on helppo yhdistää edelleen käytössä olevaan ruismyllyyn. Myllykanavat ja ruismylly ovat oleellinen elementti Siikakosken kulttuuriympäristökokonaisuudessa.

Vähintään sata vuotta vanhat vesimyllyjen jäännökset sekä niihin liittyvät pato- ja uomarakenteet ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä.

5.1.3. Tehdaskanava

Tehdaskanava on kaivettu 1830-luvulla suunnitellun sahan turbiinin voimakanavaksi. Kanava on kivetty ja on osin betonoitu koillispädyssään. Se on 6-14 m leveä ja noin 370 m pitkä. Kanavan reunat ovat pusikoituneet ja sen alitse on vedetty vesi- ja viemäriputket. Tehdaskanava on oleellinen elementti Siikakosken kulttuuriympäristökokonaisuudessa.

Kuva 8. Tehdaskanavaa sen keskivaiheilta. Kuvattu kanavan itärannalta kaakosta. MV/Päivi Kankkunen.

Muinaismuistolain piiriin voidaan lukea väistynyttä teknologiaa edustavien tuotantolaitosten ydintoimintoihin liittyvät jäännökset. Tämän perusteella koko tehdaskanavan voi katsoa olevan kiinteä muinaisjäännös.

5.1.4. Uiton rakenteet: suisteet

Nykyisin mm. vanhan kivisillan länsipuolella on säilynyt ainakin yksi pitkä, noin 1-2 m leveä ja noin 160 m pitkä kivisuiste, joka on rakennettu todennäköisesti 1912. Tähän suisteeseen on 1990-luvun kalataloudellisissa kunnostuksissa tehty aukkoja.

Lähistöllä on myös muita (mahdollisesti neljä) pitkänomaisia tai neliömäisiä veden pinnan yläpuolelle ulottuvia maastonosia, joista osa voi olla mahdollisia suisteita tai niiden jäännöksiä, osa luonnonmuodostumia.

Kuva 9. Vanhan kivisillan lounaispuolella oleva pitkä kivisuiste. Kuvattu etelästä. MV/Päivi Kankkunen

Kuva 10. Vanhan kivisillan lounaispuolella olevan pitkän kivisuisteen koillispääty. Kuvattu nykyiseltä pääuoman sillalta. MV/Päivi Kankkunen

Kuva 11. Vanhan kivisillan lounaispuolella olevan pitkän kivisuisteen länsipääty. MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 12. Mahdollisia muita suisteita vanhan kivisillan länsipuolella. MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 13. Kivisuisteiden jäännöksiä vanhan kivisillan itäpuolella. Kuvattu uudelta sillalta lännestä. MV/Päivi Kankkunen.

Suisteita ja niiden puisia jäännöksiä on säilynyt myös verkatehtaan värjäämön alueella rantavedessä veden alla.

Kuva 14. Puisen suisteen jäännöksiä tehdasalueen värjäämön edustalla. Kuvattu etelästä. MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 15. Lähikuva suisteen jäännöksestä puosineen. Kuvattu kaakosta. MV/Päivi Kankkunen.

Siikakosken alueen erilaiset ja eri puolilla sijaitsevat uittoon liittyvät rakenteet, kuten suisteet , ovat kiinteitä muinaisjäännöksiä, sillä 1900-luvun alkupuolellekin ajoittuvat teolliseen tuotantoprosessiin oleelliset liittyvät rakenteet voidaan ymmärtää muinaisjäännöksiksi. Siikakosken jäännösten merkittävyyttä alueen historian ja käytön ymmärtämisessä lisää se, että ne ovat ilmeisesti ainoat rakenteet mitä on

säilynyt alueen uittohistoriasta. Lisäksi jäännökset ovat erityisesti vanhan kivisillan länsipuolella helposti hahmotettavissa ja ymmärrettävissä. Ne ovat myös luonteva osa alueen vesimaisemaa. Vanhat käytön aikaiset valokuvat lisäävät jäännösten käytön ymmärtämistä. Suisteiden hoito, esim. puustoa poistamalla, parantaisi rakenteiden alkuperäisen käytön ymmärtämistä sekä säilymistä.

5.1.5. Mahdolliset vedenalaiset muinaisjäännökset

Komperon kotiseutumuseo sijaitsee Taipaleenjoen saarella nimenkärjessä, nykyisen tien lounaispuolella. Museoniemen länsi- ja luoteispuolella sijaitsee mahdollisia vedenalaisia muinaisjäännöksiä tai muita rakenteita, joista saatiin suullisia tietoja toukokuun maastotarkastuksen aikana. Tiedossa ei kuitenkaan ole kohteiden tarkempi paikka, laajuus tai luonne. Matalan veden aikaan osittain näkyvillä olevan rakenteen arvellaan olevan virtausta hidastava patorakennelma. Kohteiden merkityksen ymmärtäminen edellyttää arkeologista vedenalaisinventointia. Vasta inventoinnin jälkeen on mahdollista arvioida kohteiden merkittävyyttä.

Kuva 16. Museoalueen edustaa, jossa saattaa olla mahdollisia vedenalaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita rakenteita. Kuvattu luoteesta. MV/Päivi Kankkunen.

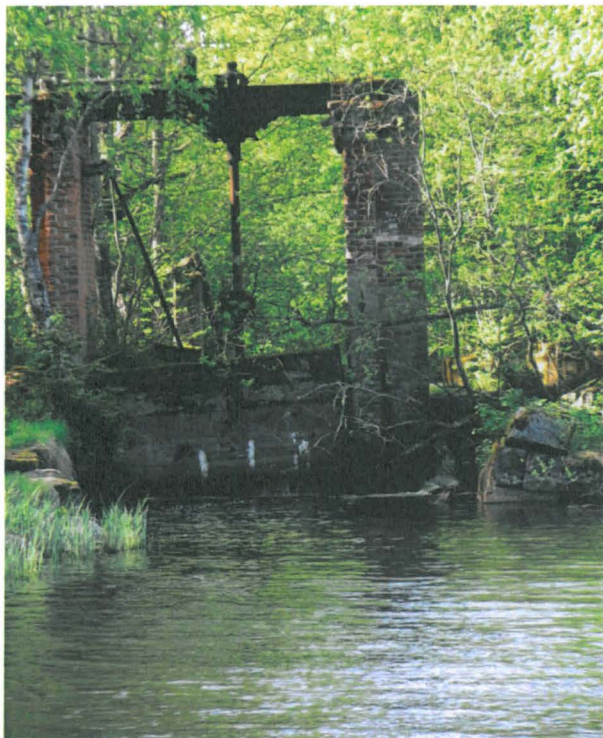

Kuva 17. Siikakosken svantoaluetta tehdasalueen pohjoispuolella kuvattuna länsirannalta. Alueella saattaa olla mahdollisia vedenalaisia kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muita rakenteita. Jäännökset voivat liittyä uittoon tai esim. tehdasalueen laivalaituriin. MV/Päivi Kankkunen.

5.2. Muut kulttuuriperintökohteet

5.2.1. Teollisuusrakennusten jäännökset

Siikakosken teollisuushistoriaan liittyvät tuotantorakennukset ovat sijainneet teollisuuskanavan koillispuolella molemmin puolin kanavaa. Kanavan päässä, sen keskellä, on pieni kiveyksellä reunustettu saari. Tämän kohdalla on kanavan itäreunaan liittyen turbiinikammion jäännökset. Tiilestä ja betonista rakennettu kammio seisoo pystyssä. Kotiseutuosaston on tarkoitus kattaa turbiinin jäännös

Kuva 18. Turbiinikammion jäännös. Kuvattu koillisesta. MV/Päivi Kankkunen.

Turbiinikammioon liittyen, sen itäpuolella on rakennusten jäännöksiä, jotka ovat kasvillisuuden peitossa ja pusikoituneita. Turbiinista koilliseen näkyy aivan rannassa suurista kivistä tehty verkatehtaan rakennuksen perusta. Verkatehtaan rakennuksen yhteydessä ja lähellä lienee sijainnut myös laivalaituri.

Kuva 19. Turbiinikammion viereisiä, uoman länsipuolella olevia tehdasrakennuksen jäännöksiä. Kuvattu etelästä. MV/Päivi Kankkunen.

Kuva 20. Edessä Verkatehtaan perustukset, taustalla tiilinen turbiini, oikeassa reunassa värjäämörakennuksen perustusta. Kuvattu koillisesta. MV/Päivi Kankkunen.

Teollisuuskanavan länsipuolella on sijainnut värjäämö ja siihen liittyviä rakennuksia. Rakennukset ovat olleet aivan rannassa. Värjäämön luoteispuolella rannassa olevan suisteen jäännöksen kohdalla on rantavedessä näkyvillä myös suisteisiin liittyneitä puosia.

Kuva 21. Siikakosken teollisuuskanavan koillispuolella teollisuushistoriallisia jäännöksiä, vasemmalla tehdasrakennusten jäännöksiä, turbiinikammio, värjäämörakennuksen perustus ja taustalla punainen ruismylly. MV/Päivi Kankkunen.

Siikakosken tehdasyhdyskuntaan liittyneet asuin-, varasto- ja kaupparakennukset ovat olleet tehdaskanavan itäpuolella. Nykyisin alueella on muutama rakennus, pääosin alue on peltoa, joutomaata tai niittyä. Muutamat rakennukset ovat peräisin 1920 -30-luvuilta.

Kuva 22. Eräs tehdasalueen säilynyt rakennus. MV/Päivi Kankkunen.

Teollisuus- ja elinkeinohistorialliset jäännökset tehdaskanavan päässä liittyvät saumattomasti Siikakosken ns. voimakanavaan. Nämä jäännökset tulisi suojella yhtenä kokonaisuutena.

5.2.2. Pohjoisrannan kuopat

Taipaleenjoen pohjoisrannalla, uuden sillan itäpuolella havaittiin pieniä kuoppia, jotka olivat paikoin selkeän pyöreitä, halkaisijaltaan 2-3 m tai epämääräisempiä muodoltaan. Kuoppia oli 5-7 kappaletta. Niitä ei ollut mahdollisuutta kartoittaa tarkasti. Kuopat olivat joko osittain kivettyjä tai kiviseen maastoon kaivettuja. Kuoppien ”takana”, joesta poispäin, pohjoiseen on umpeenkasvanutta peltoa. Kuoppien tarkoitus ja ikä jäivät arvoitukseksi.

5.2.3. Komperon kotiseutumuseo

Komperon Kotiseutumuseo on perustettu vuonna 1965. Sitä ylläpitää Komperon kotiseutuosasto pääosin talkoovoimin. Museoalueella on talonpoikaista rakentamista esittelevien rakennusten lisäksi näyttely Siikakosken teollisuushistoriasta. Alueen rakennukset ovat: Ollilan savutupa, savusauna, nuottakota, pyykki- ja haudekota, vilja-aitta, navetta, riihi, luhtiaitta, kyläsepän paja ja vinttikaivo.

6. Yhteenveto ja jatkoselvitysten tarve

Siikakosken maakunnallisesti merkittävällä teollisuushistoriallisella alueella tehtiin havaintoja useista säilyneistä vanhaan mylly-, uitto- ja tehdastoimintaan liittyvistä jäännöksistä.

Kiinteiksi muinaisjäännöksiksi luokiteltiin alustavasti seuraavat muinaisjäännöstyypit ja/tai alueet:

1. Vanha kivisilta ja siihen liittyvät rakennejäännökset
2. Kahden myllykanavan alueet
3. Tehdaskanavan alue
4. Uittosuistealueet (3 aluetta)

Nämä muinaismuistolain (295/63) rauhoittamat kiinteät muinaisjäännökset ja niiden laajemmat alustavat alueet on merkitty liitteenä olevaan karttaan numeroin 1 – 4.

Maakunnallisesti merkittävästä tehdastoiminnasta – saha-, mylly-, kutomo- ja värjäämörakennuksista – on jäljellä rakennusten perustoja sekä pystyssä oleva tiilestä rakennettu turbiinikammio. Ruismylly on säilynyt hyvin ja se on edelleen käytössä. Tarkemmin määrittelemättömät kuopat sijaitsevat Siikakosken pohjoisrannalla. Museoalue on edelleen käytössä.

Nämä kohteet on luokiteltu alustavasti muiksi kulttuuriperintökohteiksi, joihin liittyy arkeologinen tutkimus- ja suojeluintressi. Muut kulttuuriperintökohteet ovat muinaismuistolain 2 §:n ulkopuolelle ikänsä tai luonteensa vuoksi jääviä paikkoja tai rakenteita, joiden säilyttäminen on perusteltua niiden historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen vuoksi. Näiden kulttuuriperintökohteiden suojeleminen toteutetaan maankäyttö- ja rakennuslain keinoin ja/tai muun ympäristölainsäädännön mukaisen lupaharkinnan yhteydessä.

Kulttuuriperintökohdetyypit ja/tai alueet ovat:

5. Tehdasalue
6. Ruismylly
7. Kuopat
8. Museoalue

Nämä kulttuuriperintökohteet, joihin liittyy arkeologinen tutkimus- ja suojeluintressi on merkitty liitteenä olevaan karttaan numeroilla 5 – 8.

Lisäksi kahdella vesialueella tulee tehdä arkeologinen vedenalaisinventointi mahdollisten vedenalaisten muinaisjäännösten tai vanhojen rakenteiden selvittämiseksi.

9. Arkeologisen vedenalaisinventoinnin alueet (2 aluetta)

Nämä alueet on merkitty liitteenä olevaan karttaan numerolla 9.

Toukokuussa tehty maastotarkastus oli vasta alustava tarkastus keskittyen maa-alueille eikä vedenalaisia alueita ollut mahdollista tarkastaa. Siikakosken alueen kiinteiden muinaisjäännösten ja kulttuurihistoriallisten rakenteiden tarkan laajuuden, luonteen ja sijainnin selvittäminen ja ymmärtäminen vaatii tarkemman arkeologisen ja vedenalaisen arkeologisen selvityksen. Selvitykseen tulisi liittyä myös Siikakosken alueen kulttuurihistoriallisia taustaselvityksiä. Selvitys tulee tehdä hyvissä ajoin ennen kalataloudellisten täydennyskunnostustöiden aloittamista.

Siikakosken teollisuushistoriallisella alueella on vielä säilyneenä monimuotoinen joukko erilaisia jäännöksiä vähintään 300 vuoden ajalta. Alue on harvinaisen tiivis kokonaisuus, jossa eri-ikäisiä elementtejä ei ole mahdollista irrottaa toistaan, vaan ne muodostavat yhdessä toisiaan täydentävän kokonaisuuden. Juuri tämä monimuotoisten ja eri-ikäisten elementtien muodostama kokonaisuus tekee Siikakoskesta maakunnallisesti merkittävän kulttuuriperintökohteen.

Yhdessä Komperon kotiseutumuseoalueen kanssa Siikakosken alue muodostaa vaikuttavan pohjoiskarjalaisen kulttuurihistoriallisen kokonaisuuden, jossa maiseman rakentumisen kerroksellisuus on säilynyt ja sitä kautta ymmärrettävissä. Elinkeino-, teollisuus- ja liikennehistoriallisella aluekokonaisuudella on merkitystä myös nähtävyytenä ja paikkakunnan identiteetin luojina. Paikkakuntalaiset ovat kiinnostuneita alueen historian esittelemisestä ja säilyttämisestä. Tästä konkreettisena esimerkkinä voidaan mainita Komperon kyläyhdistyksen suunnitelmat tehdaskanavan koillispään alueen vanhan turbiinin suojaamisesta katoksella (ks. esim. Museoviraston lausunto MV/72/05.03.00/2013).

Siikakosken maisemakokonaisuuteen tehtävät toimenpiteet on suunniteltava huolellisesti kulttuuriympäristön ehdoilla ja toimenpiteet siihen sopeuttaen.

LÄHTEET

Suulliset lähteet

Mutanen, Antti 2013, suullisia tietoja.

Painetut lähteet

Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Opas määrittelyyn ja suojeluun. Museovirasto, rakennushistorian osasto 2008. Laatinut Marianna Niukkanen.

Miettinen, Tuulikki, Kaijalainen, Erkki ja Siirala, Maisa 1994: Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet. Vesi- ja ympäristöhallituksen monistesarja nro 447. Helsinki.

Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöt. Pohjois-Karjalan Liitto. Julkaisu 23. 2004. Joensuu.

Siltojemme historia. History of Finnish Bridges. Suomen Rakennusinsinöörien Liitto RIL ry. Keuruu 2004.

Tuomi, Maija-Liisa 1984: Suur-Liperin historia. Joensuu.

Alustavat muinaisjäännös- ja muut kulttuuriperintökohdealueet sekä arkeologisen vedenalaisinventoinnin tarkastusalue

